

Թող Հայրապետութեան, յորում է վարեալ զիշխանութիւն զամս երկու՝ վախճանի անդէն:

(Շարունակ)

ԱՅԷԼ ՅՐԳԵՂՈՎՈՎՈՒՄ

ՀԱՅԵՆՍՏԱՆԵԼՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՑԵԱՆ.

(Շարունակ)

Գիտնական Յակոբ Կաթուղիկոսն Կլայեցի ի Հայրապետական Աթոռ բարձրանալով իւր բոլոր ուշը եւ ջանքը նուիրեց Հայաստանեայց եկեղեցոյ պայծառութեան, վանօրէից բարեկարգ եւ օգտաւէտ զարգացման, եւ ժողովրդեան պիտոյից լրման եւ ըստ կարելոյն անթերի մատակարարման: Ուստի նախ՝ ներսէս նորոգելոյ ի նահանգական կոչուած շրջաբերականը օրինակել տուաւ եւ ուղղեց ի յորդոր Առաջնորդաց՝ Վարդապետաց, մեծամեծաց, անապատականաց, Քահանայից, իշխանաց, ժողովրդեան՝ զինուորաց եւլն, որպէս զի ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի եւ կոչման արթուն մնան եւ հսկեն իւրեանց պարտաւորութեանց ի կատարումն:

Եւ ապա՝ դարձեալ այլ եւ այլ պատուէրներ տուաւ Առաջնորդաց՝ Վարդապետաց՝ Քահանայից եւ ժողովրդեան համար՝ եւ Պապականութեան խորտմանց դէմը առաւ: Յատկապէս մի քանի նշանաւոր վանօրէից մէջ եկեղեցականաց համար հաստատուած դպրոցները յաւէտ արդիւնաւոր կացուցանելոյ միջոցները ապահովեց, յորոց ի ժամանակին՝ բաւական ուսեալ եւ հրմուտ եկեղեցականներ ծաղկեցան, որք

ըստ բաւականին բանասիրական նոր հեղինակութեամբ՝ կրօնական եւ մեկնաբանական եւլն աշխատասիրութեամբք զարգացուցին եւ ճոխացուցին Հայկական գրականութիւնը, միանգամայն ամեն տեղ եղած դպրոցաց մէջ ազգային եւ կրօնական դաստիարակութեան ոյժ տուին ըստ յորդորանաց Յակոբ Հայրապետին:

Լեւոն Բ. արքայն եւս ոչ սակաւ օժանդակ եղաւ եւ սղաշտպան կանգնեցաւ Հայրապետի բարի նպատակին եւ ազգօգուտ ձգանց, որ զինի ազատութեանն ի գերութենէ՝ սուղ ժամանակէն յետոյ նստելով Հայոց թագաւորական ի գահն՝ աշխարհաշէն հոգածութեանց եւ ջանից մէջ աւելի հետեւեցաւ ժողովրդեան զարգացման եւ լուսաւորութեան՝ ինչպէս նա եւ անգորր կենցաղավարութեան միջոցները հայթայթելոյ: Թէ ի Կիւլիկիա եւ թէ յարեւելս բազում վանօրայքը վերանորոգեց, ուր որ չկար՝ դպրոցներ յաւելցոյց եւ աւելի նշանաւոր վիճակի բերաւ հասցուց, եւս առաւել բարգաւաճ յարգարեց Մեծ — Կաթ կոչեցեալ Ուստի դպրոցը, յորմէ բաւական նշանաւոր աշակերտներ ելան:

Մեր նախնեաց գրած եւ թարգմանած շատ գրեանքը օրինակել տուաւ եւ զանազան վանօրէից նուիրեց կրկին բարի նպատակով: Ինչպէս Հաղպատայ վանուց վերայ առանձին իմն աւելի սէր եւ համակրութիւն ունէր, նոյնպէս ըստ նիւթականին շատ օգնութիւններ շնորհեց յիշեալ վանուց, ինչպէս նա եւ բաւական ընտիր ձեռագիրներ եւ Լամբրո-

նացւոյ մեկնած Սաղմոսի մի գեղեցիկ օրինակը *):

Լեւոն այսպիսի առաքինութեամբք՝ ինչպէս նա եւ իւր բարեհամբոյր՝ աղ- նիւ եւ բարեսէր բնաւորութեամբք եւ քրիստոնէականել ընթացիւք ոչ միայն ժողովրդեան, այլ եւ Յակոբ Հայրապե- տին շատ սիրելի եղած էր, եւ վերջինս բարեբաղդ էր եւ մեծ իրաւունք ունէր պարծենալոյ՝ թէ գտած էր այր ըստ սրտի իւրոյ **), որ Աստուծոյ Տաճարին

(*) Այս ընտիր օրինակէն ի նոյն միջոցս ի պէտս Յօնաննապանոց օրինակուած գեղեցիկ եւ մարուր օ- րինակը ուրիշ ընտիր ընտիր ձեւադիրներու հետ այ- ժըմ Մայր Աթոռոյս Ս. Էջմիածնի Մատենադարանում կը գտնուի:

Սաղմոսաց մեկնութեան այս ընտիր ձեւադրի հա- մար, մէջը գտնուած մի կենսադրական հնութեան եւ կարեւոր յիշատակարանի եւն առթիւ՝ ամսագրոյս յառաջակայ թերթից մէջ բարեպատեհ միջոց պիտի ունենամք զոյգն տեղեկութիւն հաղորդելոյ Արարատի ընթերցողաց:

(**) Այսպիսի սիրոյ արդեօք հաւաստիք պիտի լինի՝ որ յիշեալ Յակոբ Կաթողիկոս — ինչպէս ի 1874 թուականին ի Տփլիս . . . մի բարեկամիս մօտ մի ընտիր ձեւադրութեամ տեսայ, եւ կարծեմ այս էր, — եւ որքան կմտաբերեմ, ինքն իւր ձեռքով նկարած էր Լեւոն թագաւորի պատկերը արքայական — պաշտօնա- կան համազօրեւորով եւ շքով՝ իւր պատկերին հետ:

Կերելի թէ՛ Յակոբ Հայրապետ նկարչութիւն եւս գիտէր:

Շատ խնդրեցի բարեկամէս՝ որ այս պատկերը առ- ժամանակեայ ինձ տայ, որպէս զի լուսանկար եւ վի- մատիպ օրինակները առնեմ եւ ցրուեմ: Սակայն չը- յաջողեցայ, եւ երկուստեք բարեկամս իրաւացի պատ- ճառ եւս ունէր՝ որ ինձ չէր կարող տալ: Ի վերջոյ շատ թախանձեցի՝ որ ինքն կատարէ ինչ որ ես նպատակ ունէի, օտակայն ցարդ իւր խոստումը չկատարեց:

Փառաց համար բարենախանձ էր եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ Ազգի անձ- նանուէր պաշտպան:

Սակայն, աւաղ, այս ամենայն հաղիւ մի քանի տարի տեւեց եւ ահա ընտանի թշնամիներ՝ զկիլիկիա վերուվայր յու- ղեցին, Լեւոնի դէմ գծաութիւններ յա- րուցին, թշնամեաց միջոց տուին, եւ եր- կար տարիներում՝ Հայոց Տէրութիւն եւ երկիր գրեթէ անհանգիստ եւ երե- րեալ վիճակի մէջ էր եւ պատերազմաց վերայ կմտածէր: Իսկ տեւական խաղա- ղութեան յոյս չէր երեւէր, թէպէտ եթէ ներքին յուզումն չպատահէր՝ ար- տաքինն աւելի չպիտի զօրէր եւ չեր կա- րօղ եւս աւելի ներգործել:

Ա. փոստ որ չեմ կարող լաւ մտաբերել պատկերին ամեն հանգամանքը եւ յատկութիւնքը, որպէս զի դե՞ս սակաւաւ նկարագրէի՝ թէ եւ կ'յիշեմ որ արուես- տական բաւական մեծ պակասութիւններ եւ համե- մատական թերութիւններ կային: Թէ եւ ներկերը ըստ բաւականին գեղեցիկ եւ կենդանի էին:

Ձեմ յիշեր նա եւ թէ Հայրապետն ինչ հազուատ ունէր, կամ թէ եկեղեցական զգեստ առած էր, ի զը- լուին ԲՅՆ ունէր եւն: Միայն սա կմտաբերեմ՝ որ Հայրապետն նստած կնկարէր ոտից վերայ կանգնած Լեւոնի պատկերը:

Այսպիսի հնութիւններ որքան պատուական՝ հետա- քրքրական եւ ընտիր են, նոյնքան եւ աւելի մեծ կա- րեւորութիւն ունենալը երկուստեք բարեկամս եւս քաջ գիտէ, ուստի եւ կ'յուսեմ որ իւր խոստումը կկատա- րէ: Իսկ եթէ ինքն կո՞ծուարանայ, կրկին ինչոքեմ որ ինձ յանձնէ, եւ ես շուտով (մի ամսուայ միջոցում) օրինակը առնուլ կտամ եւ իսկականը ինքեան կվի- րադարձնեմ: — Եթէ յաջողմ, ի ժամանակին տեղե- կութիւն կտամ՝ եւ հանդերձ շնորհակալութեամբ եւ զովեստիւք կ'ըրատարակեմ բարեկամիս անունը:

Յակոբ Կաթուղիկոս՝ մի քան զմի յաջորդող եւ յաճախող ձախորդութիւնքը տեսնելով՝ եւ ժողովրդեան կրած դառն վշտաց համար յանհնարինս վշտացած՝ սիրտն կրճմլուէր, սակայն հաղիւ յաջողեցաւ իշխանաց նախանձոտ եւ գրգռուած յուզումնը զիջուցանել եւ ժողովուրդը ընդ զօրականս սիրով եւ միաբանութեամբ ոգեւորել եւ արքային հնազանդ կալոյ յորդորել, որով կուռ վառուած զինուեցան թշնամեաց դէմ եւ երկիրը պաշտպանեցին թշնամեաց յարձակումներէն եւ ասպատակութիւններէն։ Այս եւս կարեւոր եւ մեծ գործ էր։

Ի 1287 թուականին գիտնական Յակոբ Հայրապետն վախճանեցաւ, եւ ի վերջոյ՝ կոստանդին Բ. Պրօնափորժ յաջորդեց ի Հայրապետութիւն Հայոց։

(Դարձնալէն)

ՉԱՆԲԱՍ ՉԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿԱԿԵԼ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԱԼՈՒԱՅԱԳՐԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆ

«Փառք սրտագիտին եւ ծածկագիտին Եստուծոյ, եղիցին շնորհք նորա ընդ լաւադրոյնս յարարածոց եւ յատկապէս՝ ընդ ընտրեալն ի միջոյ մարդկայինս ազգի՝ ի վերայ վերջնոյն ի մարդաբէից, քաւչեմեղաւորաց, հրտմանատարի մարդկան եւ ողոց չարաց՝ ի վերայ Մահմէտի որդւոյ Եպտուլասի եւ ժառանգաց նորին, Հասանայ՝ հօր Հիւսէյնի եւ Ելիի՝ որդւոյ Եպտուպիւպայ՝ ներկայացուցչի Մահմետա-

կանաց — ուղղափառաց՝ եւ ի վերայ սրբոց սերնդոյ նորին ցորչափ արեգակն եւ լուսին լուսաւորեն եւ ցայգ եւ ցերեկ անընդհատ հոլովմամբ զիրեարս փոխանակեն յաւիտեանո ժամանակաց։

Եւ արդ՝ պատճառ յօրինման սորին այսր արձանագրոյ (շաբաթի) այն իսկ է, զի Մեծափառ, Մեծիշխան, հռչակաւոր, բարձրաստիճան եւ բարձրապաշտօն մեծ Վիզիրն՝ մերձաւոր մեծի թագաւորին եւ սիրելին մեծի տէրութեան, զիսաւոր խորհրդականն պետութեան եւ հաւատարմատար թագաւորութեան, արժանաւորն ամենայն զրուստեաց պատուականութեամբ ծաղման իւրոյ Եմիր Ռուստամ Եմիր — Միշկինէի՝ որդի Եմիր Սիբատայ վաճառեաց պատուականագունին յազանց քրիստոնէից, պաշտպանին աղքատաց եւ չքաւորաց՝ Պատրիարքին Լշմիածնի Վերիգորի որդւոյ Պարօնի Ղալալ բէկի Գահրուլտօրվա՝ յեան յամսեանն Բապիուլսանի ի 835 ամին զքանի մի հողարածինս ի ստորեւ յիշատակեալս, զորս յիտ ընդունելոյ ընդ իւրովն տիրապետութեամբ հանդերձ այլովք բովանդակ կալուածովք իւրովք նըւիրիաց Վանուց Լշմիածնի առ ի գործադրել զընկալեալ ի նոցանէն արդիւնս ի պահպանութիւն համայն հոգեւոր ուխտի այնր վանից։

Վնեալ կալուածքն են հետեւեալք։

1. Եմբոզ գիւղն Լշմիածնի որ ի շրջանին Պարբուց նահանգին Լըբեանայ յաշխարհին Եարպատական, որ ունի սահմանըս, նախ՝ սահմանակից է ձանապարհին Երզրումայ, երբորդ՝ Վիւ լիթափայի, երբորդ՝ դատարկաժայրի՝ եւ չորբորդ՝ Ղիմ-